

ILKKA RUOSTETSAARI

HUIPPUJOHTAJAT KRIISIEN SUOMESSA

Eliitit ja vallan verkostot 1990-luvulta 2020-luvulle

Gaudeamus

Copyright © 2023 Tekijä & Gaudeamus

Gaudeamus Oy
www.gaudeamus.fi

KANSI: Ville Karppanen

ETUKANNEN KUVAT: Volker von Bonin / Helsingin kaupunginmuseo (Eduskuntatalo); Jarmo Piironen / Alamy Stock Photo (Nokian pääkonttori); Eeva Rista / Helsingin kaupunginmuseo (Haapaniemenkatu 9); Skorpion87 / Wikimedia Commons (Ympyrätalo); Heikki Havas / Helsingin kaupunginmuseo (Eteläranta 10). TAKAKANNEN KUVA: Pekka Punkari / Helsingin kaupunginmuseo.

KL 30, 30.1 • UDK 3, 316

ISBN 978-952-345-243-5

Painopaikka: Printon Trükikoda, Tallinna 2023

Sisällys

1	JOHDANTO	15
	Johtajuus ja eliitit tutkimuksen kohteena	15
	Eliitit ja yhteiskunnan muutos	19
	Suomalaisen yhteiskunnan kriisit lamasta pakolaiskriisiin	22
	2020-luvun kriisit: pandemia, sota ja energiakriisi	26
2	KÄSITTEELLISET LÄHTÖKOHDAT	34
	Klassiset tulkinnat eliiteistä	34
	Modernit tulkinnat eliiteistä	36
	Eliittien yhtenäisyys ja keskinäinen luottamus	40
	Eliittien vaikutusvallan perustat	43
	Johtajuus ja valta	46
	Eliittityypit ja tutkimuskysymykset	47
3	TEOKSEN LÄHESTYMISTAPA, AINEISTOT JA TUTKIMUSMENETELMÄT	55
	Eliittitutkimuksen lähestymistavat	55
	Eliittien kokoonpanot Suomessa vuosina 1991–2021	57
	Eliittihaastattelu aineistonhankintakeinona ja haastattelun toteuttaminen	63
4	NOUSU ELIITTIIN	70
	Rekrytaation merkitys	70
	Johtajuuden edellyttämät ominaisuudet ja taidot	71
	Eliittiin kohoamista edistävät tekijät ja niiden muuttuminen	73
	Urakehitystä edistävät tekijät 2000-luvulla	85
	Eliittiin johtavat uramallit: vertikaalinen liikkuvuus	92
	<i>Politiikka</i>	93
	<i>Järjestöt</i>	100
	<i>Elinkeinoelämä</i>	104
	<i>Julkinen hallinto</i>	109
	<i>Joukkotiedotusvälineet</i>	113
	<i>Tiede</i>	115
	<i>Kulttuuri</i>	118
	<i>Uramallien erot eliittiryhmien välillä</i>	121

Eliittien sukupuolijakauma	122
<i>40 prosenttia kynnys</i>	122
<i>Naisten ja miesten osuus eliittiasemista 1991–2021</i>	125
<i>Suomalaiset eliitit pohjoismaisessa vertailussa</i>	132
<i>Eliitit ja sukupuolten tasa-arvo</i>	135
Johtajuusasemien kasautuminen: eliittien eliitti	139
5 HUIPPUJOHTAJIIN KOHDISTUVAT ODOTUKSET	144
Odotusten merkitys	144
Samastuminen eliittiin	145
<i>Eliitin ja yläluokan välinen ero</i>	145
<i>Minäkö eliitissä?</i>	150
Johtamiseen oman organisaation sisältä ja sen ulkopuolelta kohdistuvat odotukset	155
<i>Politiikka</i>	156
<i>Julkinen hallinto</i>	159
<i>Elinkeinoelämä</i>	161
<i>Järjestöt</i>	165
<i>Joukkotiedotusvälineet</i>	166
<i>Tiede</i>	169
<i>Kulttuuri</i>	172
<i>Johtamisen hierarkkisuus</i>	174
Yhteiskunnallisten kriisien vaikutus johtamiseen	177
Elämäntapaa koskevat odotukset	190
<i>Elämäntavan rooli vallankäytössä</i>	190
<i>Huippujohtajien elämäntapa</i>	193
6 VALLAN VERKOSTOT	204
Verkostojen rooli vallankäytössä	204
Eliittien välisen vuorovaikutuksen tiiviys	208
Vuorovaikutuksen muodot ja areenat	218
Harmaat eminenssit	229
<i>Vaikuttajat vailla virallista asemaa</i>	229
<i>EU-Suomen epäviralliset vaikuttajat</i>	233
Edunvalvonta ja politiikan ammattilaiset	239
<i>Poliittisen luokan käsite</i>	239
<i>Lobbaus ja sen sääntely</i>	240
<i>Edunvalvonnan kohteet</i>	244
<i>Lobbauksen harjoittajat</i>	247
<i>Poliittiset avustajat vaikuttajina</i>	257

7	ELIITTIEEN ASEENTEELLINEN YHTENÄISYYS	267
	Samanlaisuuden ja täydentävyyden merkitys	267
	Suomalainen konsensus muutoksessa	268
	<i>Konsensuksen juuret</i>	268
	<i>Konsensus rakoilee</i>	271
	<i>Konsensuksen vahvuudet ja heikkoudet</i>	275
	<i>Konsensus työmarkkinapolitiikassa</i>	278
	<i>Konsensus kriiseissä</i>	281
	<i>Erilaiset suhtautumistavat konsensukseen</i>	283
	Eliittien yhteiset intressit ja tavoitteet	285
	Eliittien keskinäinen luottamus	291
	<i>Luottamuksen merkitys</i>	291
	<i>Onko luottamusta?</i>	293
	Eliittien vaikutusvaltakäsitykset	300
	<i>Vaikutusvallan mittaaminen</i>	300
	<i>Vaikutusvallan jakautuminen Suomessa</i>	303
	<i>Muutokset vaikutusvallan jakautumisessa 2000-luvulla</i>	307
	Politiikan oikeudellistuminen	312
	<i>Politiikan oikeudellistuminen käsitteenä</i>	312
	<i>Oikeudellistuminen ja eliitit</i>	315
	Journalistisen ja sosiaalisen median mahti	323
	<i>Median vaikutuksen muodot</i>	323
	<i>Median vaikutus eri yhteiskuntasektoreilla</i>	324
	<i>Journalistinen media agendan määrittäjänä</i>	327
	<i>Eri medioiden vaikutusvalta</i>	330
	<i>Sosiaalinen media agendan määrittäjänä</i>	334
8	HORISONTAALINEN URALIKKUVUUS	341
	Liikkuvuus eliittien välillä	341
	Uraliikkuvuus eliittejä alemmalla tasolla: pyöröovi-ilmiö	349
	Eliittiuran kesto ja päättyminen	366
9	ELIITIT MUUTOKSESSA	370
	Avoimuus lisääntyy	370
	Yhtenäisyys heikkenee	375
	Eliittien fragmentoituminen ja sen vaikutukset demokratiaan	382
	VIITTEET	389
	LÄHTEET	400
	HAKEMISTO	418
	KIRJOITTAJA	422